

министерстве, отдельно определенные министры, так и департаменты, секретариаты, отраслевые институты, управления, агентства, службы, офисы, советы или межведомственные комиссии. В некоторых странах молодежная политика имеет межсекторальный характер и относится к компетенции различных министерств.

Ключевые слова: молодежная политика, Европейский Союз, государства-члены ЕС, институция.

Naidych Maryna. The Institutions of the European Union's Youth Policy. The activities of the institutions responsible for youth policy of the European Union as a whole and the member countries of association in particular is analyzed in the article. These institutions are distributed in the organization of pan-European and national scale, as well as public and private. As part of the major European level institutions (the European Parliament, the European Council and the European Commission) are identified structural elements (agencies, centers, foundations, directory), responsible for the implementation of certain areas of youth policy. The paper highlights the key aspects of the functioning of the common in the European Union youth organization – the National Council for Youth and the well-known platform for the cooperation of both public and non-governmental youth organizations – the European Youth Forum. It has investigated the activities of research institutions, created as a result of cooperation between the European Union and the Council of Europe in order to collect and analyze information on the situation of young people in the society and about the real problems of young people. The author emphasizes that the public body responsible for the youth direction may differ from country to country, it can be as specialized ministries, departments in a certain ministry, separately certain ministers and departments, secretariats, branch institutes, management agencies, services, offices, tips or interdepartmental commission. In some countries, youth policy is cross-sectoral and is the responsibility of various ministries.

Key words: youth policy, the EU member states, European Union, an institution.

Стаття надійшла до редколегії 19.03.2016 р.

УДК 329.8

Ольга Нікогосян

Сучасні підходи до дослідження політичних партій

Розглянуто особливо популярні макро- та мікропідходи до вивчення партій. За допомогою макропідходу дослідники прагнуть охопити все розмаїття політичних партій, вивчити цей феномен із метою створення загальної (універсальної) теорії формування й функціонування політичних партій. На основі «мікропідходу» створена спеціальна теорія дослідження політичних партій, завдяки якій політичні партії можуть самоідентифікуватися, об'єктивно оцінювати своє місце й можливості, щоб відігравати адекватну роль у становленні громадянського суспільства. Проаналізовано евристичні можливості інституціонального та порівняльного підходів, теорії організаційної ефективності партій. Зроблено висновок про те, що всі сучасні теоретико-методологічні підходи до дослідження політичних партій орієнтовано на виявлення закономірностей їх формування та розвитку, факторів їх впливу на соціально-політичне життя держави як найважливіший елемент громадянського суспільства. Однак жоден із розглянутих підходів не є всеосяжним. А отже, усі вони є взаємодоповнювальними.

Ключові слова: теоретико-методологічні підходи до дослідження політичних партій, макропідхід, мікропідхід, інституціональний підхід, порівняльний підхід.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність статті зумовлена тим, що українська партійна система й політичні партії все ще перебувають у процесі розвитку. А це означає, що перед політичною наукою залишаються завдання дослідження сутності, діяльності політичних партій в умовах демократії та ін.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Ще античні філософи замислювалися над питаннями щодо політичних партій. Зокрема, Арістотель міркує про партії рибалок і хліборобів. На згадки про партії можна натрапити в роботах Н. Макіавеллі, Дж. Локка, Т. Гоббса, Ш. Монтеск'є та ін. Західноєвропейські філософи Б. Констан, Дж. Мілль й ін. вивчали участь партій у публічній

політиці. М. Дюверже, Дж. Сарторі, Й. Шумпетер – механізми формування політичних партій, принципи їхньої діяльності, комунікації із соціально-політичними інститутами.

Мета статті – розглянути деякі із сучасних теоретико-методологічних підходів до дослідження політичних партій. **Завдання дослідження** – проаналізувати сутність макро- та мікроінституційного, порівняльного підходів, теорії організаційної ефективності політичних партій.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Особливе місце серед досліджень політичних партій зайняли праці, що висвітлюють питання розвитку партій у контексті демократичного транзиту. Насамперед потрібно відзначити таких науковців, як Т. Л. Карл, Т. Карозерс та ін., які досліджували можливості теорії транзиту для аналізу посткомуністичного простору.

Не залишаються байдужими до вивчення партійних систем і політичних партій і сучасні вчені К. Гаджієв, А. Громико, М. Обушний, М. Примуш, Ф. Рудич, Ю. Шведа, Г. Щедрова та ін. Не дивно, що партії як політичний інститут продовжують залишатися найважливішим атрибутом будь-якої політичної системи.

У сучасній політичній науці особливо популярні два основні підходи до дослідження партій і партійних систем. Перший – «макропідхід», за допомогою якого дослідники прагнуть охопити все розмаїття політичних партій, вивчити цей феномен задля створення загальної (універсальної) теорії формування й функціонування політичних партій. Цей підхід запропоновано М. Дюверже, потім розвинено К. Джанді. Для перевірки основних концептуальних пропозицій М. Дюверже К. Джанді зібрав багатий емпіричний матеріал щодо 158 партій із 10 культурно-географічних регіонів світу. Результати цього дослідження дали змогу К. Джанді запропонувати універсальну теорію, що уможливує опис, пояснення та передбачає еволюцію й поведінку партій у країнах із різною політичною культурою.

Універсальна теорія дослідження політичних партій сприяє розробці методології та типології партій, формуванню закономірностей руху, які виявляються в діяльності всіх партій – в організаційній структурі, соціальній базі й складі, зв'язках із суспільними рухами, у методах функціонування, вироблення ідеології, політики, програми, прийнятті політичних рішень, виконанні інших функцій, визначених уставом партій. Ця теорія передбачає також аналіз діяльності політичних партій у роботі з виборцями, громадськими організаціями, рухами, державними органами тощо.

Другий підхід – прикладний, або «мікропідхід». За його допомогою аналізується кожна окремо взята партія, тобто конкретний суб'єкт політичного процесу з конкретними параметрами в часі й просторі. На основі «мікропідходу» створено спеціальну теорію дослідження політичних партій.

Засновниками цієї теорії можна вважати М. Острогорського, Р. Михельса, М. Вебера. Завдяки спеціальній теорії політичні партії можуть самоідентифікуватися, об'єктивно оцінювати своє місце й можливості, щоб відігравати адекватну роль у становленні громадянського суспільства. Спеціальна теорія партії вивчає конкретні особливості та специфічні закони, які виявляються або у визначенні типів партій, або в партійній системі тієї чи іншої країни.

Інституціональний підхід, запропонований М. Дюверже та ін. для дослідження процесів формування й діяльності політичних партій, їх взаємодії з іншими елементами політичної системи дав змогу розглядати партію як політичний інститут зі своєю структурою, ідеологією та функціями.

Сучасні дослідники часто задаються питанням щодо характеру й природи відносин між партіями та демократіями. Це не випадково, оскільки партії виражають інтереси певних соціальних груп суспільства. Із цією метою вони борються за владу, що дасть їм змогу представляти ці інтереси на державному рівні.

Розглянемо деякі підходи до визначення політичної партії. На думку Дж. Сарторі, поняття «партія» несе в собі певний негативний сенс, адже йдеться про поділ, відокремлення, конфлікт [1, с. 49].

Законодавства різних країн світу дають змогу виділити три основні підходи до визначення партії. Так, згідно із законами більшості країн, партія – «це особливий різновид політичної організації, що відрізняється від інших колективних об'єктів (асоціацій, рухів)» [2, с. 16].

У європейських й англосаксонських країнах, а саме: у Швеції, Нідерландах, Бельгії, Люксембурзі, Ірландії, на Мальті, у США та Австралії, – політичною партією вважається будь-який колективний суб'єкт, що бере участь у політичному й виборчому процесах. Особливий підхід до визначення політичної партії в законодавстві Великобританії, згідно з яким політичною партією

може бути одна особа, яка висуває кандидата на виборах. Цей підхід відрізняється від попереднього тим, що поширюється не лише на колективні, а й на індивідуальні суб'єкти [2, с. 16].

Українські політологи, які спеціалізуються на дослідженні партій (партологи), розглядають політичну партію як «спільність (групу) людей, які об'єдналися для участі в політичному житті з метою завоювання та утримання політичної влади» [3, с. 101].

Згідно із Законом України «Про політичні партії в Україні», «Політична партія – це зареєстроване згідно із законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню й вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах» [4]. На перший погляд, та кількість документів, які потрібно зібрати для державної реєстрації політичної партії, досить об'ємна. Однак, ураховуючи, що згідно з даними Міністерства юстиції України станом на 9 жовтня 2015 р. в Україні зареєстровано 297 політичних партій [5], для учасників українського політичного процесу ця процедура не є складною. Більше того, сформувався навіть ринок політичних проектів, де можна купити «за недорого» зареєстровану політичну партію, ціна якої залежить від її реєстраційного стажу.

Отже, підхід українських дослідників близький європейському й англосаксонському. Однак потрібно вказати на його більш уточнювальний характер, де громадяни, які об'єднуються, поділяють певну загальнонаціональну програму суспільного розвитку. Тобто наявність програми обов'язкова (цей критерій відсутній у законодавстві європейських країн) для реєстрації політичної партії в Україні.

Венеціанська комісія Ради Європи особливу увагу приділяє процедурі реєстрації політичних партій, справедливо вважаючи, що надмірно суворі вимоги до реєстрації суперечать принципу свободи асоціацій. В Україні реєстрація політичних партій здійснюється в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», після перевірки поданих матеріалів [6].

Вищевказаний підхід, крім політичного, охоплює історичний, інституційний, соціальний та інші аспекти. Як зазначають Р. Кац і П. Мейер, у зв'язку з формуванням масових партій сам принцип соціального представництва опинився під питанням. Зокрема, причинами цього стало те, що наприкінці 1950-х – на початку 1960-х рр. тенденція до колективної ідентифікації пішла на спад, у зв'язку з чим електорат утратив чіткі ознаки свого поділу за інтересами. Також важливу роль зіграло те, що відтепер політичні партії стали адресувати свої програми не лише своєму безпосередньому електорату, але й усьому суспільству. Це призвело до того, що електорально активні громадяни стали більш вибагливі й вимогливі до партій [7].

П. Пеннінгс проаналізував теорії А. Лейпхарта, Дж. Сарторі, К. фон Бейме і зробив висновок, що підхід Лейпхарта, який спирається на кооперацію й коаліцію, має більший пояснювальний потенціал при дослідженні функцій та політики партій. З'ясувалося, що такий підхід здатний пояснити, наприклад, стабільність фрагментованих систем. Однак він малокорисний під час дослідження природи змін, викликаних відкритістю та корпоративізмом у країнах Західної Європи. П. Пеннінгс запропонував створити нову типологію на основі підходів Дж. Сарторі й А. Лейпхарта, що дасть змогу дослідити критерії об'єднання та протиставлення партійних систем [8].

У порівняльному вимірі в сучасній літературі розглядається контекст, у якому партії існують. Погодимось з думкою П. Шарана про те, що «неможливо мислити, не порівнюючи. ...без порівняння неможливі ні наукові думки, ні наукові дослідження» [9]. Дослідники-компаративісти прийшли до розуміння важливості контексту можливостей для партій впливати на демократію з метою її зміцнення.

Р. Гантер і Л. Даймонд зробили висновок про те, що трансформація наявних і поява нових видів партій пов'язані з фундаментальними процесами, що відбуваються в суспільстві [10, с. 55]. Р. Роуз і Н. Манро виконали порівняльний аналіз партійної політики в країнах на посткомуністичному просторі. Розглянувши важливі теоретичні питання порівняльного аналізу процесів функціонування виборів і партій у посткомуністичних країнах, Р. Роуз та Н. Манро створили звіт про результати вільних виборів і провели порівняльний аналіз електорального змагання в одинадцяти нових посткомуністичних демократіях – Болгарії, Чехії, Словаччині, Естонії, Угорщині, Латвії, Литві, Польщі, Румунії, Росії та Словенії. Автори розглядали всі ці проблеми в контексті історії цих країн, особливостей виборчого законодавства й результатів виборів у кожній із них [11]. У цілому, як уважає Л. Сморгунов, порівняльний підхід орієнтований на пошук залежностей між партійними

системами на електоральному або парламентському рівнях і факторами електоральної, соціальної та державної систем [12, с. 325].

Потрібно відзначити закономірну переорієнтацію досліджень партій і політичних систем у посткомуністичних країнах. На початку процесу демократичного транзиту науковців цікавили питання його сутності, процеси трансформації всіх сфер життєдіяльності суспільства й держави загалом. Тепер перед політологами та соціологами постали питання щодо результатів та ефективності демократичного транзиту.

Як відомо, у 1960-ті роки теорії політичних партій збагатились у зв'язку з новими тенденціями їхнього розвитку. Дослідники вивчали кризу партій і перспективи їхнього розвитку. Ці проблеми розкрито в роботах К. фон Бейме, Р. Гантера, Р. Каца, А. Лейпхарта, П. Мейера та ін. На думку вчених основною причиною кризи політичних партій стало не те, що вони вичерпали свій потенціал, а проблеми організаційного характеру. Наприклад, П. Мейер виявив зв'язок між кризою партій і їхньою організаційною відсталістю.

Тому актуальним є те, що останнім часом у науковій літературі в межах теорії організацій розглянуто організаційну ефективність політичних партій. Також потрібно зазначити, що організаційні аспекти діяльності партій дослідив М. Дюверже, який у своїй видатній роботі «Політичні партії» задався питаннями про організацію партій, їхні властивості як автономних утворень, про вплив на них конституції й законів [13].

Сучасні теоретичні підходи, які досліджують організаційну ефективність політичних партій зосереджені на визначенні критеріїв їх ефективності. Так, наприклад, відомий американський учений А. Етціоні виявив залежність ефективності організації й ступінь реалізації її цілей. Така модель дістала назву цільової.

Ще одна модель системних ресурсів виникла як альтернатива цільової моделі. Її основний посыл у тому, що ефективність організації визначається її здатністю залучити ресурси із зовнішнього середовища.

Модель внутрішніх процесів, покликана компенсувати недоліки попередніх методологічних підходів, ураховує такі критерії, як внутрішні функції організації, що сприяють її безперервній діяльності.

Незважаючи на певні переваги зазначених моделей у дослідженні організаційної ефективності політичних партій. На жаль, жодна з них не є самодостатньою, оскільки не охоплює (та й не може охоплювати) усю сукупність наявних критеріїв організаційної ефективності даного політичного інституту. Це зрозуміло, ураховуючи те, що організаційний устрій політичних партій є складним. І досліджувати його без розгляду інституційних, структурних та інших критеріїв неможливо.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Загалом усі сучасні теоретико-методологічні підходи до дослідження політичних партій орієнтовані на виявлення закономірностей їх формування й розвитку, факторів їх впливу на соціально-політичне життя держави в якості найважливішого елементу громадянського суспільства. Проте жоден із розглянутих методів не є всеосяжним. А отже, усі вони є взаємодоповнювальними.

Джерела та література

1. Игнаци П. Партии и демократия в постиндустриальную эру / П. Игнаци // Политическая наука. – 2010. – С. 49–77.
2. Гришин Н. В. Партии как привилегированный субъект избирательного процесса: результаты институционального эксперимента / Н. В. Гришин // Политическая наука. – 2015. – № 1. – С. 12–30.
3. Обушний М. І. Партологія / М. І. Обушний, М. В. Примуш, Ю. Р. Шведа. – К. : Арістей, 2006. – 432 с.
4. Сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ddr.minjust.gov.ua/uk/ca9c78cf6b6ee6db5c05f0604acdbdec/politychni_partiyi/
5. Закон України «Про політичні партії в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T012365.html
6. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
7. Кац Р. Изменение моделей партийной организации и партийной демократии: возникновение картельных партий / Р. Кац, П. Меиер // Политическая наука. – 2006. – № 1. – С. 27–45.
8. Сравнение измененной партийных систем // Политическая наука. – 2006. – №1. – С.72–81.

9. Современная сравнительная политология : хрестоматия. – М., 1997.
10. Гантер Р. Виды политических партий: новая типология : реферат / Р. Гантер, Л. Даймонд // Политическая наука. – 2006. – № 1. – С. 54–61.
11. Rose R. Elections and parties in new European democracies / R. Rose, N. Munro. – Wash.: CQ Press, 2003. – 309 p.
12. Сморгунов Л. В. Современная сравнительная политология : [учебник] / Л. В. Сморгунов. – М. : РОССПЭН, 2002. – 472 с.
13. Дюверже М. Политические партии / М. Дюверже ; [пер. с франц.]. – М. : Академический проект, 2000. – 538 с.

Никогосян Ольга. **Современные подходы к исследованию политических партий.** Рассмотрены особенно популярные макро- и микроподходы к изучению партий. С помощью макроподхода исследователи стремятся охватить все разнообразие политических партий, изучить этот феномен с целью создания общей (универсальной) теории формирования и функционирования политических партий. На основе микроподхода создана специальная теория исследования политических партий, благодаря которой, политические партии могут самоидентифицироваться, объективно оценивать свое место и возможности, чтобы играть адекватную роль в становлении гражданского общества. Проанализированы эвристические возможности институционального и сравнительного подходов, теории организационной эффективности партий. Сделан вывод о том, что все современные теоретико-методологические подходы к исследованию политических партий ориентированы на выявление закономерностей их формирования и развития, факторов влияния на социально-политическую жизнь государства как важнейшего элемента гражданского общества. Однако ни один из рассмотренных подходов не является всеобъемлющим. А значит, все они взаимодополняющие.

Ключевые слова: теоретико-методологические подходы к исследованию политических партий, макроподход, микроподход, институциональный подход, сравнительный подход.

Nikogosyan Olga. **Modern Approaches for the Study Polytycheskyh Parties.** We consider the macro- and micro- approaches to the study of political parties. With the help of macropodid researchers seek to address the diversity of political parties, to study this phenomenon with the aim of creating a General (universal) theory of formation and functioning of political parties. On the basis of "mrobb" a special theory of the study of political parties, whereby political parties can samoidentifikatsiya, to objectively evaluate a place and opportunity to play an adequate role in the development of civil society. We analyzed the heuristic possibilities of institutional, comparative approaches, theories of organizational efficiency parties. It is concluded that all the above the modern theoretical and methodological approaches to the study of political parties are focused on the identification of patterns of their formation and development factors, their impact on the socio-political life of the state as an essential element of civil society. However, none of these approaches is not comprehensive. So, they are complementary.

Key words: theoretical and methodological approaches to the study of political parties, the macro and micro approaches, the institutional approach, the comparative approach.

Стаття надійшла до редколегії 05.04.2016 р.

УДК 324:388:392(477)

Наталія Ніколаєнко

Адміністративний ресурс в Україні: поняття, витoki та механізм протидії

У статті представлено цілісний аналіз адміністративного ресурсу як недемократичного явища політичного процесу. Представлено авторське бачення змісту терміна «адміністративний ресурс». Значну увагу приділено проблемним аспектам використання адміністративного ресурсу на сучасному етапі українського державотворення. Дослідивши витoki та джерела застосування адміністративного ресурсу під час виборчих кампаній в Україні, ми зробили висновок, що проблема українського адміністративного ресурсу – це, насамперед, проблема сталої політичної традиції та сталої політичної культури. Тобто свої витoki це явище бере ще з радянських часів. Головними причинами повномасштабного використання адміністративного ресурсу в Україні, починаючи з проголошення незалежності, стали відсутність політичної волі в керівництва

© Ніколаєнко Н., 2016